

دوما مروڤ ليکوليني لسهر ژيانا هونه رمه نده کی دکه ت ،
 پښوېسته راستيا هه موو ټالين ژيانا وي بده خوه ياکړن .
 بتايېه ت گهر که سه کی ناقدار ، هونه رمه ندو خودی
 ټافران دن بيت. ماتيس يه که ژان ناقداران . گه له ک ټالين
 ژيانا قی هونه رمه ندی ناقدار د نه په نیی دا بون ، بتايېه ت
 ټو ټاريتشين جفاکی و د هرونی لسهر مالباتا وی بونه ټه گه را
 باندوره ک نه رینی د ژيانا ماتيسی دا. ټه ف يه که نه هاتيه
 نفيسان دن ټاکو نفيسکارا ټنگليز Hilay spurling ده ست
 ب ټاشکراکړنا هن نه په نيین ژيانا وی ژ هه مو ټالين ټه کړی
 ، په رتوکه ک بناقی (ماتيسی نه ساکری ژ ١٩٠٨-١٩٠٥)
 راستيا ماتيس پيش چاف بو. وده که مه د روپه لين بوريدا
 ټيشاره ت دایي کو به ره مین ماتيس خودی بالکيشيه ک
 هونه ری بون ، د رهنګين وی يين روژه لاتي دا مروقي هه ست
 ب بی دهنګی و خوشیي دکړ. لی ژيانا ماتيس د گه له ک
 ټاليندا هه قوډی ټان ټابلويان بو. هيرشين ده ستپيکی لسهر

هنري ماتيسی نه ناسکری

نولريکا برييا (Ulrika Breba)

هونه را وی ژ نالیې رڅخه گرانقه ژ نالیه کی، ژ نالیې دنقه رودانا مالباتا وی یا بی گونه، ماتیس توشی بی نارامی و دودلیې کر. نهف رودانهک سیاسی، مالی، نیشتمانی و نیف نه ته وی بو. دسالا ۱۹۰۲ دا، ژيانا مالباتا ماتیس هاته گوهارتن، نهو بخوه ژی گونه هباری فی تاوانی کر، نهف بو نه گهرا وی کو ماتیس ژ جفاک و مالباتا خوه دور بکه فیت. نهف رودانه بنافی (دوژا هوپیر) بو. بنافی خه یانه تکاریا نیمانه ته کی مه زن یی پاران کو ۱۰۰ ملیون فرهنکین فرهنسی بون، ژ پاری بهر هه مه پنه ران لبا وان. مالباتا (نه میلی) دگهل مالباتا (هوپیر) خوه دی باوهریه که کوره بو، لهوما پشتی نهف رودانه به لاف بوی، مالباتا هوپیر ره فیا، مالباتا نه میلی دفی کریاری دا گونه هبار کر. مالباتا ماتیس ژ هه موو نالیانقه که ته ژیر چاقدیری یا پوليسان، تاکو ناتولیا ماتیس ژی هاته کونترول کرن. هه لیه ت رودانهک بقی ناوایی هه ژ نالیې جفاک و که سایه تیغه، هه م ژی ژ نالیې مروقاتی و هه ستین نافراندنی فه باندوره که نه ریئی لسه ر ماتیس کر. دوئی دهمی دا ماتیس کوړی هه ری مه زنی مالباتی بو، ژيانا وان لسه ر کاری چینی بو بابی وی باندورا خوه لسه ر دکر و نه ده یشت ماتیس کاری هونه ری بکه ت. ماتیس ل باژیری (بو هن) مه زن بو نهف وده که باژارده کی پیشه سازی تا ناسکرن لهوما بابی وی دخواست نهو فیری بازرگانیې بیت، د زاروکی نی خوه دا ماتیس چ ژ ره سمی نه دزانی و تابلویه کی زه یی ژی نه دیتبو. تاکو ژیی وی بویه هه ژده سالی، ژ بهر وی ژی خوه سته کا وی یا هونه ری کیم بو، ژ نالیه ک دنقه نه دخااست بازرگانیې بکه نهف ژی بو نه گهرا بی نارامی لبا وی. نهو که ته دئوده کیغه لنه خوشخانی بدریژیا ساله کی ژ هه مو به شین ژیانې بی بهر بو، خورته کی د هه ژده سالی خوه دا بکه فه فی رهوشی هه لیه ت نهف نه خوشیه که گرانه. بابی وی هه ول دا وی مژولی خاندنا پاریزه ری بکه ت دا بکارت دناقا هه قالین خوه دا بی و بجیت، وی هزر دکر بته نی نهف خاندنه دی چاره سهریا دهر دی ماتیس بیت. لی چاره سهریا یه که م ژ بو دهر دی ماتیس وینه بخوه بو، دما نه خوشه کی دن لبا ماتیس ژیرا هن رهنک ناین و گوئی خوه ب ره سمکرنیغه مژول بکه، ژ بهر کو هه ر تم یی عه سه بی بو. وی که سی لبا وی سندوقه کا رهنکا بو نانی و نیشانی وی دا چاوان وینه یان کوپی دکن. پاشان دایکا وی سندوقه کا رهنکا ژیرا کری، دما وی نهف رهنکه لبه رده ستین خوه دیتین، وی زانی چاوا نهوئی ژيانا خوه هه لېژیریت. هه ر ژوی روژی و شوندا ماتیس که ته دناقا ژيانا هونه ری دا^(۱) ژگه له ک

دهردین وی بون لی لداویی ماتیس شیا ببیته ستیرهک گهش د جیهانا هونهری دا. ئەف هه‌موو پالدهربون کو (سپرلینگ) لسه‌ر ژيانا وی په‌رتوکه‌کی بنفیسیت. هاملتون ژ ۶۱۲ رویه‌لان پیک تی، به‌رگی دوو و داویه لسه‌ر ماتیس هاتیه نفیساندن. لی به‌رگی هیلاری یی یه‌که‌م لژیر نا‌فی (ماتیس نه‌نیاس) وده‌که نا‌فه‌کی لپه‌اتی دیت ژبو فی په‌رتوکی. گه‌له‌ک ئالیین ژيانا ماتیس یین نه‌هاتینه ناسکرن د‌فی په‌رتوکی دا پیشچاف کرن. وده‌که به‌رخوده‌انا ماتیس ل هه‌مبه‌ری نه‌را‌زیبونا بابی وی، خه‌باتکرن د‌ژی ژنا‌فیرنا مالی و هیرشین لسه‌ر داهینانین شیوه‌کاری. هه‌روه‌ا نفیسکار (سپرلینگ) گرنگی دایه نه‌گه‌رین برسی‌تیا فی هونه‌رمه‌ندی نا‌قداری شیوه‌کاری، یی توشی دوودلی، هه‌ژاری و ئاسته‌نگیان بوی.

هونه‌ری هاوسه‌نگ و زه‌لال خواسته‌کا ماتیس بو د داهینانین هونه‌ری دا. هونه‌ره‌کی ئازاد ژ هه‌ر ده‌گه‌زه‌کا دبیته ئاسته‌نگی، ئەف هه‌موو هیفینتی تابلوین ماتیس بوون. ئەف هونه‌رمه‌نده دنا‌فیه‌را هه‌ردوو شه‌رین جیهانی دا ژیا‌یه، وی گه‌له‌ک تی‌کچون، شکه‌ست و نه‌خوشی ل پیشیا هونه‌ری دبیتنه. هه‌روه‌ا نه‌خوشیین لسه‌ر مالباتا وی و هیرشین به‌رده‌وام، چونا ماتیس بو گه‌له‌ک جهان لی شه‌گه‌را مالا خوه ئیکانه. گه‌له‌ک نه‌زمون و سه‌ره‌هاتین د‌ژوار ماتیس لپاش خوه هیشتن، لی هه‌ر تم لینگه‌ریانا وی د بیده‌نگی دا به‌رده‌وام بو دا ژ تابلوین که‌فن رزگار ببیته. هه‌موو روژان ماتیس ده‌م‌میره‌کی درونشت و ژبو مالبات و هه‌فالین خوه نامه د نفیساند، به‌شه‌کی بجوک ژ فان نامه‌یان هاتنه به‌لافکر. سپرلینگ وده‌که خه‌بیره‌ک ل نه‌په‌نین فان نامه‌یان دگه‌ریا، په‌یوه‌ندیا ماتیس دگه‌ل هونه‌رمه‌ندین نا‌قدار یین گرنگی پی تی داین ژ ئالیی که‌سین په‌یوه‌ندیدار‌فه، یه‌ک ژوان (سیرگی شیشو‌کین) بو. خوه‌دی کارگه‌ها رستن، تابلوین ماتیس فه‌گوه‌استنه روسیا ئەف مه‌زن‌ترین کومه‌لا تابلوین ماتیس بون، ژ بو پیتر پی‌زانینا لسه‌ر تابلوین ماتیس، شوشکین چهند هه‌فتیان دنا‌فا فان تابلویاندا ما به‌ری بینه فه‌گوه‌استن بو قه‌سرا مه‌زن. پشی چهند سالان شوشکین پینج تابلوین دن یین ماتیس لی زیده‌کرن، ل سالونا خارنی هاتن هه‌لواسین، هه‌روه‌ا ۱۶ تابلوین گوگان ژی ده‌مان سالونی دا هه‌لاویستی بوون. لگور ره‌خه‌گرئ روس (جاکوب توگن‌هولد)، ره‌نگین تابلوین ماتیس یین شوشه‌یی لسه‌ر تابلوین گوگانی زال ببون، مینا تابلوین گنجی یین هه‌شک، تابلوین ماتیس بالکیشتر و ده‌وله‌مه‌ندر بون ژ یین گوگانی^(۲).

ئالیان‌فه هیشتا ماتیس باش نه‌هاتیه ناسکرن، یا گرنگ ئەوه مروف بگه‌هیته وی راستی ده‌ما ماتیس د هه‌فرکی و خه‌باتین هونه‌ری دا توشی گه‌له‌ک ئارینشین مالباتی، جفاکی و هونه‌ری بوی. ئەشقا وی ژبو ره‌نگ و هونه‌ره‌کی ساده و بی ده‌نگ د خاندنگه‌ها هوه‌انه (وحشی) دا ژ ئالیه‌کی و ژ ئالیی دن ژيانا وی یا هه‌ژاری، ده‌ربه‌ده‌ری و هه‌فرکیا ژیان. دوو ده‌می دا ماتیس ماله‌ک بجوک لده‌ردورا پاریس کرئ کربو ره‌وشا وی ئەو پالدا ژیا‌نه‌که نو. ئەو مالبات ژ جیه‌کی بو یی دن، د ستودیوین کریکری، ب‌تلاو هوتیلین ئه‌رزان، ئەف هه‌موو

هنری ماتیس: ۱۹۰۷ مەدام مەدراس روگە

ماتیس ودهکه رهنگفانهکی سه دسالا بیستان د روشنبیری و زیرهکیا رهنگاندا تی ناسکرن. وهرگرتنا ردهنگ و ردهگزیڼ روژهلاتی و بیژهنتی ژیدهرین قی یهکی بوون، لی مخابن فرهنسی کیم ژقی راستیی دزانن. ژبه وئ ژی ماتیس قی راستیی دزانه و دبیزه: «نه ز ژبو بازاری وولاتین یهکگرتیین نه مریکا، بهریتانیا و روسیا کاردهم». نهف راستیه د سالا ۱۹۱۴ دا دیار بو، دقې دهمیدا ماتیس لپاریسی دابو ثالیهکی، ژبه گرنگی پیدانا پاریس ب کوپیزمی (شهش پالو)، پشتی ۷۰ سالان و قیانا وی ژبو ژنا وی (نهمیلی) بشپویهکی یاسایی ژ ژنا خوه جودابو. دقې دهمی دا وی گوت: «نه رسم دکم دا هموو تشتین دن ژبیر بکه»، تابلویتن وی نهلندا روژ هلدگرن، مینا هلهبستقانی فرهنسی یی بناف و دهنگ (لويس نهراگون) دبیزه: «سیجر، خوشی و رومت د هونه ری ماتیس دا، هست، تاری و ترسا جیهانی ژبیر دکم. دسالا ۱۹۴۵، ماتیس د حلیانی دا بو دهما ودهقی کچا خوه بهیستی کو توشی نهشکهنجی بوی بدهستین نازیان تاکو کهناری مرنی، لی ماتیس لبرخودا د ههستین نهخوشی و تیچونن، بهردهوام بو لسه رهسمرن ب ناشکهرای، زهلال و بیدهنگ. ماتیس نه دیندار و نه ردهگزه ریست بو، وی لسه قی راستیی ژی گوت: ((پرسگرهک نهوه دقې نههم رهوشهکه تایبته د بلندی دا ثاقا بکهین، مروغان ژ مژولبونو گرنگیتن وانین روژانه بلند بکهین)). ههقالی وی (جولس فلاندرین) گوت: ((فرمانا بنگههین د تابلویتن ماتیس دا نهوه، بجاقی گونههباریی حکمی ناکته، دقې تو ودهسا لوی بنیری ههروهکی هولاتنا روژ و تیروژکین وئ دهریرا، وئ دهمی دی راستیا ماتیس پیش چاف بیت)).

ماتیس ودهکه بازرگانهکی دلسار تا ناسکرن، خوهدی ههستین شاش، ماتیس نه دیار، نهو کهسه یی هیدی هیدی پیشداجوی. مروقهکی خوهدی دلوقانیهک بهیز بو، لهزینین وی ژ دلوقانیهک بئ دهنگ بون د ههردوو ثالیاندا: دژیانی دا و د ژیانا هونه ری دا. براستی ژی وی ثافرانننن بهیز و مهزن د دلوقانیهک بهیزدا پیک ثانین. نهفه نهو ماتیس یی ژیی وی دسالا ۱۸۹۱ دا بویه ۲۲ سالی.

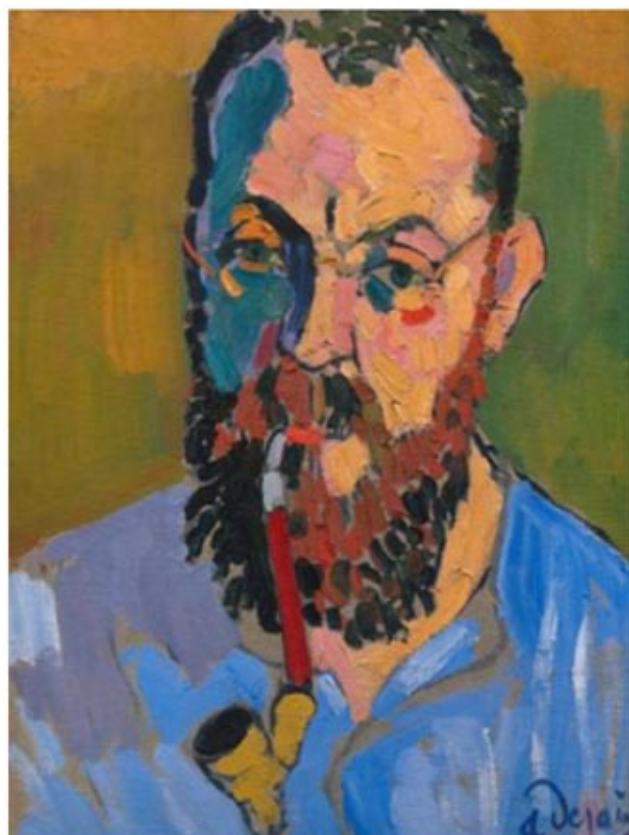
وی دخواست سه رکهفتهکی بدهست بخیت و بابی خوه رازی بکهت ب هندهک پارهیان دا بجیته پاریسی هونه ری بخوینیت. لی بابی وی دژی گوتنن وی راوهستیا، بابی وی ژیرا دبیزه (داویا ته مرنه ژ برسی لسه لیقن ریا وئ شه مهندهفرا تو پی دچی پاریسی). نهف گوتنه ژ بو ماتیس

تشتي ههري باندور لسه ماتييس كړي نه سهركهفتنا وي د تاقيرنن خاندنا هونهريدا. پينج جارا سهرنهكهفت و د گوتې تو چجارا نكاري تابلويهكي خو د سالونهكه فهرمي دا نيشا بدهي، رسامهكي ناقدار بناقي (وليهم بوجيورو) گوت : نهو فيري وي ناييت كا نهو چاوا رسم دكهت. نهف ژی بو نهگهرا وي بي هيقيي كو نهو چجارا نكارييت مينا ههقالين خوه رسم بكهت. وي گوت: « نهز نكارم بچوكترين هزر مينا ههقالين خوه لسهر وينه كړنې وهربرگرم و نهگر ژی چيه نهز نهكارم مينا وان رسم بكهتم»^(۳). نهف ههموو پرسبون لبا ماتييس، نهو بتهنئ مابو بي ي يهك ناليكارييا وي بكهت بتهنئ وژدان و كهسايهتيا وي و هونهرههقالين وي بون. ماتييس نهچار بو بهري خوه بدهت باشوري فرهنسا، دسالا ۱۹۰۴-۱۹۰۵ دا نهو چو سهر دهريا نافهراست ودهكه للهامهكي بو ژبو وي ديمهني ديمهني روژي لسهر دهرياي ههمو تشت لدهردورا وي گوهارتن، بو رسامهك، وي دهست بويتهكرنا تابلويان كر دهولهمهنديا رهنگين روژهلاتي فرهنسا و دافين روژي مينا ديمهني خهيالي د تابلويين وي دا ديار دكهن. ههستا وي دوي دهمي دا نيرينين جيهانهكه فرهه بون

بترس و دژوار بو . بابي وي ودهسا هزر دكر كو ژناليي جفاكيغه دي رهخنه لي هينه كرن ، چاوا كوري ته رسمي د خوينيت وي بكيماسي دزاني. ماتييس بي چاره ما دگهل دوو ههقالين خوه ژويړي باركر، وان بههفرا ژيانا خوه بهردهوام كر ژورهك دا ماتييس كو وينهيان تيډا رسم بكهت، ههقالهكي وان ژ نهبونا خوارنئ دلاشي ويډا ژيانا خوه ژ دهست دا. ژبي ماتييس ۲۶ سالي بو دپيشانگههكي دا وينهين خوه نيشا دان ، نهف ودهكه سهركهفتنهك بو ژ بو وي.

ماتييس و ههقالي خوه (جول بتيه) لسهر نان و ناغان بههفرا ژيان، دما بابي ماتييس كيسهك برنج ژيرا دشاند وي ههموو ههقالين دهردورا خوه بانگ دكرن و بههفرا دخوارن. لي دوا روژا وان نهديار بو ژبهه نهبونا خارنئ، دقي دهمي دا ژيانهكه بزهحمهت لبا وان پهيدا بو، ژ نهبونا خارنئ، بهردهواميا خهباتين وانين هونهري و نههينه فروتن، هيرشين جفاكي و بويته بي نهانا هونهري. نهف ههمو بونه نهگهريين بي هيقياتي لبا وان. ژ ناليهك دنقه نهخوشين كوليرا، تيفو بهلاف ببو. نهف ههمو بونه نهگهريين مهترسي لبا ماتييس.

لېرچاقين وي. ماتيس هر تشت بريښه تايپه دديتن
کو کهسه کی بهری وی نه یه که ناشکرا نه کر بو، جیهانه که
هر تشت تیدا د په قینې دا بو، هه قالې وی (نه ندیریه دیرین)
دبیژده؛ نهو هه ست دکهت کو به لاتینکا رهنګین دنافا تلین وی
دایه). پشې ماتيس و هه قالین وی هه گه ریا نه پاریس. هن
گوهارتن د هونه را ماتيس دا پهیدا بون، نهو ژي هه دگره
باندورا رهنګین روژي ل باشورئ فرهنسا وده که نویاتیه که بو
د هونه ری وی دا. ماتيس د هونه را خودا وفا ژ که له پورئ
رسمی قلیمانک ودرگرت، ژ بهر کو نهو ژ هه ریتمین فلاندرین
فرهنسی هاتبو، ژ هه ریما فانگوگی. فانگوگ لسهر سنورئ
به لچیکی هوله ندی ژ دایک بویه، ماتيس لسهر سنورئ
به لچیکی فرهنسی، پشې ماتيس ژ بو جارا یه کهم چویه
باشورئ فرهنسا وی شوینه وارین فانگوگی دیتن، فانگوگ ژ
بو ماتيس ناشکرا کر نه که بو. وی لسهر قی گوت؛ « پیویسته
نهز بگه همه باشور، دقې نهز بوهارا دهریا سپی یا نافه راست
مینا فانگوگ وینه بکه م».

پشې وی چو هه ریما باشور وده که فانگوگ چوبی، وی نهو
بوهارا باشور دیت و ده ست ب رسم کرنی کر، نهف ده ستینکا
هه رتشتی بو لبا ماتيس. هه گه را بیرمه ورین سندوقا رهنګان
یا بچوک بو، وی ژي وده که فانگوگی هوندورئ خود بری یا
رهمین باشور لژیر تیروژکین روژي ناشکرا کر. دوی دهمی
دا هه فرکیه که لبا هونه رهنه دین باکور هه بو. نهو دکارین
میناکی هونه رهنه (فیرمیر) پینشچاف بکه یین، د تابلویین وی
یین سروشتی بی دهنګا یه که ژ واته یین تابلویین رهوشتی
بون. ژ نالیه که دنغه کومین تری یین بریقه دار و ماسین
دهریایی، نهف تابلویین ژیان و خوشیا وی نه، هه روهه د
که له که ده ماندا تابلویین مرئی نه ژي، دهما مروف لی دنریت
ژ نالیه کیفه ماسی و فیقی د گه هه شتنی دانه، ژ نالیی دنغه
گه نیاتی ده ست پی دکهت، میش و تشتن دن لدور کومبونه.
نهف هه مو ژ بو جارا یه کی ببن هونه ر ناسته نگیه که لبا
هونه رهنه ندی. ماتيس ژي مینا فانگوگ ره سامی نیرینن دیمه نی
سروشتی بی دهنګ بو هر یه کی ل نالیی خود گوهارتنه که
پهیدا کر، بریین تايپه ت دراستیا هوندیرندا. نهف ژي ژ
به رخوده انه که به ردهوام بو ژ هونه رده که نو بو سه رده مه کی نو.
فانگوگ د گوتنا خودیا داوین دا دبیژده؛ ره سامی دواروژي دئ
که سه که بیت ژ باکورئ فرهنسا، ژ رهنګین جوان و بکارثانینا
رهنګین د جیهانیدا نه هاتینه دیتن، نهو هونه رهنه ندی فانگوگ
ده ستینشاکری ماتيس بو. تشتی وی وده که ژیدره کی کویر
بکارثانی حنیربه ندیا خودا، پیکهاتا که له پورئ هونه ری

هنري ماتيس: ۱۹۰۵ موزه خانه يا سانفرايسكو
يا هونه ری هاتيه پارسن

هنري ماتيس: ۱۹۰۱ موزه خانه يا پيتراسبورگ روسيا

جارا دوهم نه دیت بو. نه وینه بو، دق دمی دا جیهان همهو گرتی بو دونداتی دا بو. ژبه وئ ژی ژیدهری روژ لب وئ روحی بو، جیهانا ئیرو یا رهنگو روناھی، فهکری و نازاد لب ماتیس گرنگیهک هه بو. ژبه وئ ناشتی، تهناهی و بن دهنگی نه دیتبو.

پشتی ماتیس په یوهندی دگهل (دیران) گریداین کو ۱۰ سالان ژ ماتیس مهزنتر بو، دیران خویندکاری فهلسهفا نیتشه بو، فهوزهوی بو مینا فلامینک، داخباری هونهرا قانگوک بو. دماوئ سالهکی دا هند دیمه نین پری رنگین بی لایهن رسم کرن. باژیری (کولیور)، جهی هه فرکیا هونهرمه ندا بو، هن دزانست و پهروهری دا، هن ژی د تهسمیم و داهینانی دا. دیران لسه ریبازا هوخانه رسم دکر، ههروها وی بهندهر و گوند و مودیل رسم دکر، خانما ماتیس ب جلین یابانی، ههروهکی هه ریهکی ژوان بی دن رسم کری، نهف ودهکه بیرهوه ریهکه سه دسالان تی لیرناین. ژ بو فهگهرا دهستیکا فی خاندنگهها هونهری و ههفدیتنا وانا یهکه م. دسهر فی ههفدیتنی را ماتیس ما دلسوزی وئ دما لژی باندورا (سنگناک) یوا تهیا لیدانین سروشتی، دگهل بهشدارکنا رنگین پیقازی، زهر و زیری. نهف قوناخهکه بزحمهت بو ماتیس تیدا دژا دناقهرا فی ریبازا هونهری و دگهل گهرماتیا دیران ژ بو وینه بین نو، نهفهگوهاستنا بابهتان، لی فهگوهاستنا ههستین رسمی دق بابهتی دا، نهف بو بویه ریبازا هوخانه، لی رنگ نه دورهیلی بوون، داهینر بون و نازاد بون ژ بهرپسیاریا چاقلیکرن. پشتی بورینا شهش مهان لسه ههفدیتنا ماتیس و دیران را، باشترین تابلوین هوخانه هاتنه رسمکرن و بتابلوین سهر دهریا و پایزا پاریسی بداوی هاتن. نهف ودهکه بهردوامی و بههفره گریدانا خهباتین هونهری بون. دقان تابلویاندا رهوشا وانا هوندین دیار دبیت و مروف ههست بخوهشیی دکهت دما لقان تابلویان دنیریت^(۴).

هنری ماتیس: دانس ۱۹۰۹

پیشانگهها (هنری ماتیس) سال ۲۰۰۵ ل دوسلدورف نهلمانیا ژ نالیی (Jürgen Rüttgers) هاته فهکرن

نهو روپی بی باشور و باکور د کهسایهتیهکیدا ههروانژی رهین خوه کویر داهیلانه د کهساتیا هنری ماتیس دا. وینهکنا په نهجهران لب ماتیس فهدگهره رودانا هومبیر دما ژ پاریس فهگهریای جهی ژدایکبونا خوه، دایک و بابین وی نهو د ئودهکی دا پاراست، وی په نهجهرهک د وئ ئودیدا وینهکرو ههموو دهردین خوه تیدا دیتن ودهکه شیوهکی ره مزی بو. نهو ودهکه ژیدهری روناهی بو لب وئ د تیروژکین روژا گهشدا، د تابلوین وی دا روناهی یان ژ دهری یانژی ژ په نهجهرهکا فهکری تی، نهو روناها لسه دهریا سپی نافهراست وی

(۱) Hilary spurling. Der Unbekannte Matisse— Eine biographie 18691908—. Köln. 1999

(۲) صفوان حیدر. رسم سعادة لم تقدمها له الحياة—
www.newsabah.com

(۳) Hilary Spurling هه مان چاقلانی ل ۴۵.

(۴) www.thawra.alwehda.gov.sy 05.08.2005